

*Л.Д.Владиченко,
кандидат філософських наук,
докторант філософського факультету
КНУ імені Тараса Шевченка*

ОГЛЯД ВІДНОСИН МІЖ ДЕРЖАВОЮ І РЕЛІГІЙНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В УКРАЇНІ У 2012 Р.

Відносини між державою і релігійною спільнотою змінюються та розвиваються залежно від різноманітних чинників. Одним з таких чинників є історичні передумови. Сучасний стан дієвого механізму державно-конфесійних відносин в Україні, насамперед, передбачає відповідну ініціативу як з боку владних структур, державних інституцій, так і релігійних організацій. Забезпечення ефективної співпраці суб'єктів державно-конфесійних відносин можливе при наявності між ними таких складових: двосторонності, паритетності та відкритості. Формами співпраці зазначених суб'єктів є зустрічі, співробітництво та законодавче забезпечення. Безпосередній аналіз та огляд відносин між державою та релігійними організаціями актуалізується у науковому середовищі, оскільки релігійні інституції набирають популярності та відіграють значну роль у житті українського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, що стосуються даної проблеми, свідчить, що ця тема є досить популярною серед наукового середовища України. Дослідженням комплексу питань державно-конфесійних відносин в Україні періоду Незалежності займалися такі науковці: М.Бабій, Т.Горбаченко, М.Закович, А.Колодний, В.Любчик, Р.Небожук, М.Новиченко, С.Осиповський, О.Саган, Л.Филипович, У.Хаварівський та інші. В Україні серед дослідників поступово набуває популярності традиція здійснення щорічного огляду державно-конфесійних відносин. Дослідження моніторингу відносин між державою і релігійними організаціями того чи іншого року містяться у наукових доробках В.Бондаренка, М.Васіна, С.Здіюрука, В.Сленського, О.Зайця, Ю.Решетнікова. Здійснення огляду відносин між державою і релігійними організаціями в сучасній Україні забезпечує дослідження різних етапів процесу становлення сучасної

моделі державно-конфесійних відносин в Україні.

Метою статті є висвітлення стану та проблемних моментів державно-конфесійних відносин в Україні у 2012 р. Безпосередніми суб'єктами цих відносин в Україні з боку держави є Президент України, Кабінет Міністрів України, державний орган України у справах релігій, міністерства та відомства. Впродовж 2012 р. відбулося дві зустрічі Президента України з представниками Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій, а саме 21 березня та 17 жовтня. Зазначимо, що як перша, так і друга зустрічі Президента України активно обговорювалися в засобах масової інформації різними колами громадськості. Зустріч від 21 березня зумовлена була тим, що вона відбулася напередодні запланованого візиту ВРЦіРО до Брюсселю, де ієрархи церков і релігійних організацій планували зустрітися з представниками різних структур Європейського Союзу.

Результатом зустрічі Голови держави з ВРЦіРО стало доручення Президента відповідним органам виконавчої влади запровадити періодичні зустрічі з представниками місцевих релігійних організацій [7].

Друга зустріч Президента з ВРЦіРО відбулася напередодні парламентських виборів і після ухвалення Верховною Радою України ряду резонансних законопроектів, що, на думку експертів, ускладнюють діяльність релігійних організацій. На цій зустрічі дана законодавча ініціатива парламентарів викликала жваву дискусію представників релігійних організацій, які рекомендували Президенту ветоувати вказані законопроекти [6].

В 2012 р. при апараті Президента України здійснювали діяльність консультативно-дорадчі органи в гуманітарній сфері. Так з 2010 р. при Президентові України діє *Громадська гуманітарна рада*, яка є консультативно-дорадчим органом. В структурі Гуманітарної ради є п'ять робочих груп, серед яких є і робоча група з міжнародних і державно-церковних відносин. Зазначимо, що до складу Ради не входять представники релігійних організацій.

Впродовж 2012 р. Гуманітарна рада розглядала питання міжнародного комплексу в Україні (складовою даного комплексу є певні релігійні меншини). Можна припустити, що Гуманітарна рада в подальшій перспективі безпосередньо розглядатиме питання державно-релігійного комплексу на чергових засіданнях.

В січні 2012 р. при Президентові України було створено ще один консультативно-дорадчий орган – *Координаційна рада з питань розвитку громадянського суспільства* при Конституційній Асамблеї. При Координаційній раді діє сім робочих груп. Зазначимо, що представники Церков і релігійних організацій не були залучені до роботи в Координаційній раді, хоча на зустрічі з Президентом 21 квітня 2011 р. члени Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО) запропонували пропозиції, спрямовані на вдосконалення положень Конституції України у сфері захисту інституту сім'ї та забезпечення свободи віросповідання [1].

Оскільки процес формування персонального складу Ради ще триває, то можна припустити, що державні керманічі прислухаються до пропозицій ВРЦіРО і включають представників релігійної спільноти до складу Ради, що в свою чергу, сприятиме паритетним відносинам держави і релігійних організацій.

На початку 2012 р. в Секретаріаті Кабінету Міністрів України були проведені кадрові зміни. Так, 14 лютого 2012 р. згідно з відповідним Указом Президента України Раїсу Богатирьову призначено Віце-прем'єр-міністром України – Міністром охорони здоров'я України [8]. Дана посада передбачає курування гуманітарною сферою держави. У Парламенті України відбулося відновлення роботи Комісії з питань забезпечення реалізації прав релігійних організацій. Безпосередньо в оновленому складі засідання Комісії відбулося 23 жовтня 2012 р. На засіданні обговорювалися питання щодо нещодавно схвалених Верховною Радою України Законопроектів, які передбачають зміни до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (в частині реєстрації релігійних організацій) та Закону України «Про єдиний державний демографічний реєстр». Також обговорювалися питання освіти, зокрема, право релігійних організацій засновувати приватні навчальні заклади та питання реституції церковного майна, зокрема, повернення Римсько-католицькій церкві будівель у м.Львові [9].

У 2012 р. Кабінет Міністрів України видав ряд розпоряджень, зокрема, тих, що стосуються підвищення рівня толерантності у суспільстві, щодо здійснення інформаційних заходів у сфері боротьби з тероризмом. 18 січня 2012 р. Кабінет Міністрів України видає розпорядження «Питання Міністерства культури», згідно з яким функції та повноваження Державного комітету України у справах

національностей та релігій офіційно припиняються і передаються Мінкульту у тому обсязі, який передбачений у його положенні [4].

Впродовж 2012 р. у державному органі України у справах релігій відбувалася законотворча робота, а також були створенні консультативно-дорадчі органи. При Міністерстві культури України продовжувала діяльність робоча група з підготовки законопроектів у сфері свободи совісті. Робоча група розпочала роботу над законопроектом щодо реституції церковного майна та обговорила питання щодо внесення змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації».

У лютому на спільному засіданні Колегії Міністерства культури та Президії Національної академії мистецтв відбувалося обговорення проекту Концепції гуманітарного розвитку України до 2020 р. У тексті Концепції містяться розділи, які присвячені гармонізації та правовому регулюванню державно-церковних відносин.

Впродовж 2012 р. Департамент у справах релігій і національностей Міністерства культури України розробив «Стандарт надання адміністративної послуги з реєстрації статуту (положення) релігійної організації та змін до нього», який було затверджено Міністерством юстиції України. Як зазначено в п.1.1 «Стандарт розроблено з метою підвищення якості виконання та доступу до результатів виконання державної функції з питань реєстрації статутів (положень) релігійних організацій (релігійних центрів (управлінь), монастирів, релігійних братств, місіонерських товариств (місій), духовних навчальних закладів) та змін до них (далі – адміністративна послуга), визначення опису процедури надання цієї послуги, складу, послідовності дій одержувача та адміністративного органу, строків надання послуги, вимоги щодо необхідного рівня її доступності та якості» [3]. В даному Стандарті передбачена процедура реєстрації релігійних організацій, яку виконує державний орган України у справах релігій, що передбачено ч.2 ст.13 Закону.

В січні 2012 р. було створено Громадську раду при Міністерстві культури України. До складу Ради увійшли уповноважені представники ВРЦіРО. Згідно із структурним поділом громадська рада складається з п'яти профільних комісій, серед яких Комісія з питань релігій.

В червні 2012 р. при Міністерстві культури України утворено ще один консультативно-дорадчий орган – Експертну раду з питань свободи совісті та діяльності релігійних організацій. Зазначимо, що

аналогічний консультативно-дорадчий орган діяв при Держкомнацрелігій. Отже, можна висловити припущення, що на майбутніх засіданнях новоствореної Експертної ради при Мінкульті будуть розглядатися актуальні питання державно-релігійного комплексу та надаватимуться відповідні рекомендації щодо їх вирішення, за аналогією роботи при Держкомнацрелігій.

В Україні діяльність консультативно-дорадчих органів є невід'ємним елементом діяльності органів влади різного рівня та підпорядкування. Протягом 2012 р. продовжували діяльність створені раніше консультативно-дорадчі органи щодо сприяння вирішення питань державно-релігійного комплексу при органах виконавчої влади України, до складу яких, крім представників профільних міністерств, вводять представників релігійних організацій.

Найактивнішою була Громадська рада з питань співпраці з церквами та релігійними організаціями при Міністерстві освіти і науки, молоді та спорту. Впродовж 2012 р. на засіданнях Ради розглядалися наступні питання: викладання предметів духовно-морального спрямування у професійно-технічних та вищих навчальних закладах, впровадження елементів духовно-морального виховання в системі позашкільної освіти, про результати роботи робочої групи з розробки правового механізму державного визнання дипломів вищих духовних навчальних закладів України, підготовки та перепідготовки вчителів курсів духовно-морального спрямування, сприяння підготовці навчально-методичних комплектів з «Основ християнської етики» для 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів, можливість релігійним організаціям засновувати духовні навчальні заклади різних рівнів акредитації та ін. У червні при Міністерстві освіти і науки, молоді та спорту України відбулися Громадські слухання з питань співпраці з Церквами та релігійними організаціями, на яких обговорювалися вищезазначені питання. Радою розроблено проект постанови Кабінету Міністрів України «Про визнання (нострифікацію) документів про вищу освіту, наукові ступені та вчені звання вищих навчальних закладів і наукових установ релігійних організацій» [2].

Продовжувала діяльність *Рада у справах душпастирської опіки при Міністерстві оборони України*, створена у 2009 р. Впродовж чергових засідань у 2012 р. Радою обговорювалися питання про задоволення релігійних потреб: особового складу Повітряних сил ЗС

України; військовослужбовців у миротворчих контингентах Збройних Сил України та Сухопутних військ України. Створено робочу групу для підготовки матеріалів на засідання Ради у справах душпастирської опіки при Міністерстві оборони України з приводу військової підготовки священиків, які працюють для силових структур України.

Громадська рада при міністерстві охорони здоров'я України з питань співпраці із Всеукраїнською радою церков і релігійних організацій, яка функціонує з 2008 р., у зв'язку із змінами, які відбулися у Міністерстві охорони здоров'я внаслідок адміністративної реформи 2010–2011 рр., впродовж 2012 р. тимчасово не працювала.

В Україні поряд з громадськими радами по співпраці з релігійними організаціями, котрі здійснюють свою діяльність при вищих і центральних органах виконавчої влади, діють і громадські консультативно-дорадчі органи на регіональному рівні. В основному це міжцерковні ради при обласних державних адміністраціях, які утворюються з 2005 р.

Станом на кінець 2012 р. в двадцяти чотирьох (з двадцяти семи) адміністративно-територіальних центрах України створені відповідні громадські ради. Приблизно тринадцять з них ефективно працює, діяльність інших залишається на формальному рівні.

Впродовж 2012 р. працювали 9, 10, 11 сесії Верховної Ради України VI скликання і розпочала діяльність перша сесія VII скликання. В поточному році в Парламенті на розгляді перебувало сімнадцять законопроектів¹, які стосувалися питань релігійного комплексу держави (дані законопроекти були зареєстровані у Парламенті у 2008, 2011, 2012 рр.).

Ці законопроекти умовно можна розподілити на три групи: ті, які сприяють гармонізації державно-конфесійних відносин; ті, які присвячені іншим галузям суспільного життя, але окремі їх положення спрямовані на розв'язання актуальних питань діяльності релігійних організацій, та ті, які обмежують діяльність релігійних організацій та утвердження свободи совісті.

Законопроектів, які належать першій і другій групам і які одночасно є важливими для релігійної спільноти України, було внесено тринадцять. Їх тематика спрямована на вирішення нагальних питань

¹ Інформацію про законопроекти, які наведені у статті, взято з пошукової системи офіційного веб-сайту Верховної Ради України [5].

у сфері діяльності релігійних організацій, зокрема, щодо передачі об'єктів культурної спадщини релігійним організаціям, щодо мораторію на приватизацію майна культового призначення; заснування релігійними організаціями навчальних закладів; соціального захисту студентів і викладачів духовних навчальних закладів; щодо посилення відповідальності за дискримінацію на расовому, етнічному і релігійному ґрунті ті ін. За результатами діяльності парламентарів жоден законопроект з першої групи не був ухвалений навіть у першому читанні. Депутати ухвалили один законопроект з другої групи, що стосується сфери державно-конфесійних відносин і присвячений захисту персональних даних.

Крім зазначеного законопроекту, Парламент прийняв ще два резонансних нормативно-правових актів, які належать до третьої групи і які обмежують діяльність релігійних організацій та утвердження свободи совісті, а саме: Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо діяльності Міністерства юстиції, Міністерства культури, інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується через відповідних міністрів, а також Державного космічного агентства) (реєстр. №10221 від 16.03.2012 р.; внесено Народним депутатом України Ю.Р.Мірошніченко, прийнято в цілому 16.10.2012 р.); Проект Закону про Єдиний державний демографічний реєстр (реєстр. №10492; від 18.05.2012 р.; внесено Народним депутатом України В.М.Грицак, прийнято в цілому 02.10.2012 р.).

Представники релігійних організацій у своїх заявах зазначають про «брак належної уваги з боку представників влади до пропозицій та ініціатив громадських інституцій, в тому числі церков і релігійних організацій» [10].

Отже, впродовж першої половини 2012 р. спостерігалася активність і ініціатива у державно-конфесійних відносинах не тільки з боку релігійної спільноти, а й представників владних та державних інституцій, зокрема, з боку Президента України, представників виконавчої та законодавчої гілок влади. При державному органі України у справах релігій відбувалася законотворча робота. Були утворені два дорадчо-консультативні органи. Відповідна діяльність у державно-конфесійних відносинах впродовж 2012 р. спостерігалася у Кабінеті Міністрів України та в Міністерстві освіти, науки, молоді та спорту, а також у Міністерстві оборони України. Безпо-

середньо в Уряді України було відновлено діяльність Комісії з питань забезпечення реалізації прав релігійних організацій, а при зазначених міністерствах активно працювали відповідні консультативно-дорадчі органи.

Зазначимо, що активною, але водночас недостатньо ефективною, на думку громадськості, були відносини між релігійними організаціями та Головою держави і Парламентом України у другій половині 2012 р. Зокрема, одним з недоліків існування консультативно-дорадчих органів з гуманітарної сфери при Президентові України є відсутність у складі останніх офіційних представників релігійних організацій. У 2012 р. Парламент не прийняв жодного нормативно-правового акту, який би був безпосередньо спрямований на вирішення нагальних питань у сфері діяльності релігійних організацій, натомість ухвалив два законопроекти, які ускладнюють діяльність релігійних організацій. Отже, можна констатувати, що впродовж 2012 р. причиною одного з найгірших результатів співпраці у сфері державно-конфесійних відносин є діяльність Верховної Ради України у вказаній сфері. Відповідно Голова держави, незважаючи на прохання релігійної спільноти, не наклав вето на дані законопроекти, а вже по факту набуття ними чинності надав розпорядження щодо внесення відповідних змін.

Отже, релігійна спільнота підкреслює недостатню ефективність діяльності владних і державних інституцій при вирішенні актуальних питань державно-релігійного комплексу і недотримання, в певних випадках, умови паритетності відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Для роботи у громадській Координаційній раді не запросили жодного релігійного діяча [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=991%3A1&catid=34%3Aua&Itemid=61&lang=uk
2. На засіданні Громадської ради при Міністерстві науки була заслухана доповідь Уповноваженого УПЦ з питань вищої освіти і науки про концептуальні засади правового механізму державного визнання дипломів духовних навчальних закладів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://orthodox.org.ua/article/ki%D1%97v-na-zas%D1%96dann%D1%96-gromadsko%D1%97-radi-pri-m%D1%96n%D1%96sterstv%D1%96-osv%D1%96ti-%D1%96-nauki-bula-zaslukhana-dopov%D1%96d-up>

3. Наказ Міністерства культури України №366 від 10.04.2012 р. Про затвердження Стандарту надання адміністративної послуги з реєстрації статуту (положення) релігійної організації та змін до нього [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1415-12>
4. Питання Міністерства культури. Кабінет Міністрів України; Розпорядження від 18.01.2012 № 27-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/27-2012-%D1%80>
5. Пошук законопроектів, зареєстрованих Верховною радою України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc2
6. Президент України виступає за продовження діалогу з церквами [Електронний ресурс]–Режим доступу : http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1132%3A1&catid=34%3AAua&Itemid=61&lang=uk
7. Президент України доручив міністрам і губернаторам вести постійний діалог з релігійними діячами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1104%3A1&catid=34%3AAua&Itemid=61&lang=uk
8. Указ Президента України № 89/2012 Про призначення Р.Богатирьової Віце-прем'єр-міністром України - Міністром охорони здоров'я України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/14475.html>
9. Урядова комісія з прав релігійних організацій зібралась на перше засідання за останні три роки (ФОТО) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1133%3A1&catid=34%3AAua&Itemid=61&lang=uk
10. Християнські Церкви стурбовані неефективністю діалогу влади та суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1141%3A1&catid=34%3AAua&Itemid=61&lang=uk

Владиченко Л.Д. Огляд відносин між державою і релігійними організаціями в Україні у 2012 р.

Здійснено огляд державно-конфесійних відносин в Україні у 2012 р. Розглядається діяльність владних структур України (Президента України, Кабінету Міністрів України, державного органу України у справах релігій, міністерств та Парламенту України) стосовно забезпечення державної політики щодо релігій і церкви. Аналізуються стан державно-релігійного комплексу держави та проблемні моменти в зазначеній сфері.

Ключові слова: державно-конфесійні відносини, державна політика щодо релігій, міжрелігійні об'єднання, консультативно-дорадчі об'єднання.

Владиченко Л. Обзор отношений между государством и религиозными организациями в Украине в 2012 г.

Осуществлен обзор государственно-конфессиональных отношений в Украине в 2012 г. Рассматривается деятельность структур власти Украины (Президента Украины, Кабинета Министров Украины, государственного органа Украины по делам религий, министерств и Парламента Украины) для обеспечения государственной политики относительно религий и церкви. Анализируются состояние государственно-религиозного комплекса государства и проблемные моменты в указанной сфере.

Ключевые слова: государственно-конфессиональные отношения, государственная политика относительно религий, межрелигиозные объединения, консультативно-совещательные объединения.

Vladychenko L. The review of relations between the state and religious organizations in Ukraine in 2012 year.

The review of the state-religious system was carried into effect in 2012. The initiative of activity of empowered structures of Ukraine (of the President of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, the State Body of Ukraine in Affairs of religions, the Ministries, and the Parliament of Ukraine) in reference to provide state politics as to religions and church is considered. The condition of the state religious system and some problem moments are analyzed in the marked context.

Key words: state-confessional relations, state politics as to religions, interreligious unions, advisory bodies.